

بررسی تغییرات پوشش گیاهی و خصوصیات فیزیکی شیمیایی خاک در یک گرادیان چرای با استفاده از سنجش

چندبعدی غیرمتریک (مطالعه موردی: مراتع مورچه خورت- اصفهان)

محمد جواد ابراهیمی^{۱*}، حسین بشری^۲، مهدی بصیری^۳، مسعود برهانی^۴ و عبدالرضا مهاجری^۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۲/۰۵ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۵/۰۶/۱۰

چکیده

آگاهی اثرات چرای دام بر ساختار پوشش گیاهی و خصوصیات خاک در مدیریت مراتع امری ضروری است. در این تحقیق تغییرات درصد تاج پوشش و خصوصیات خاک در یک گرادیان چرای در مراتع استپی منطقه کلهرود استان اصفهان مطالعه شد. منطقه با توجه به فاصله از روستا به ۳ قسمت چرای سنگین (فاصله کمتر از ۱ کیلومتری روستا) چرای متوسط (۱ تا ۲ کیلومتری) و چرای تقریباً سبک (بیش از ۲ کیلومتری) تقسیم شد و تعداد ۶ ترانسکت ۱۵۰ متری در هر منطقه (مجموعاً ۱۸ ترانسکت) مستقر گردید. در طول هر ترانسکت، تعداد ۱۵ پلات (۱×۱/۵ متر) قرار داده شد و درصد تاج پوشش گونه‌های گیاهی اندازه‌گیری شد. در ۲۷ پلات به‌طور تصادفی نمونه خاک برداشت و درصد آهک، پتاسیم، سدیم، رطوبت اشباع، pH، هدایت الکتریکی و کربن آلی اندازه‌گیری شد. روش‌های تحلیل واریانس، خوشه‌بندی و رج‌بندی سنجش چندبعدی غیرمتریک برای بررسی ارتباط بین عوامل محیطی و مدیریتی با پوشش گیاهی استفاده شد. نتایج نشان داد که با افزایش شدت چرای درصد تاج پوشش گونه درمنه دشتی *Artemisia sieberi* کمتر و به پوشش گونه اسفند (*Peganum harmala*) افزوده می‌شود اما گونه *Anabasis aphylla* در هر سه شدت چرای حضور داشت و شاخص شدت چرای نبود. شدت چرای باعث افزایش معنی‌دار سدیم، آهک و هدایت الکتریکی و کاهش میزان پتاسیم، رطوبت اشباع و کربن آلی شده است ($\alpha = 0.05$). نتایج نشان داد که منطقه با چرای متوسط در یک حالت انتقالی قرار دارد که بایستی سریعاً با انجام پروژه‌های اصلاحی از تغییرات منفی و بدون بازگشت جلوگیری گردد. نتایج این مطالعه می‌تواند به مدیران کمک کند تا حد آستانه تغییرات شرایط اکولوژیکی را شناسایی کنند.

واژه‌های کلیدی: پوشش گیاهی، خصوصیات خاک، شدت چرای، تجزیه و تحلیل خوشه‌ای، اصفهان.

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد دانشکده منابع طبیعی دانشگاه صنعتی اصفهان

* نویسنده مسئول: mj.ebrahimi1369@yahoo.com

۲- استادیار دانشکده منابع طبیعی دانشگاه صنعتی اصفهان

۳- دانشیار دانشکده منابع طبیعی دانشگاه صنعتی اصفهان

۴- عضو هیات علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی اصفهان

۵- کارشناس ارشد اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری اصفهان

مقدمه

ارزیابی کیفیت خاک به عنوان یک ابزار در گزینش شیوه‌های مدیریتی نقش مهمی دارد (۲). با توجه به حاکم بودن چرای مفرط مطالعات فراوانی به بررسی اثر شدت‌های مختلف چرای بر خصوصیات فیزیکی و شیمیایی خاک پرداخته‌اند که بیشتر مطالعات حکایت از تأثیر منفی چرای دام بر ویژگی‌های خاک و کاهش مقادیر خصوصیات کیفی مانند ماده آلی، نیتروژن و فسفر خاک دارند (۸، ۲۲ و ۲۴). این تحقیق با هدف بررسی اثر شدت‌های مختلف چرای بر برخی شاخص‌های پوشش گیاهی و خصوصیات شیمیایی خاک در منطقه مورچه خورت استان اصفهان انجام شده است تا با شناخت تأثیر شدت‌های متفاوت چرای دام بر شاخص‌های فوق و پی بردن به چگونگی نقش اجزای اکوسیستم و تاثیرپذیری آنها در روند تغییر و آشفته‌گی‌های صورت گرفته، مدیران مرتع به نحوه تغییرات آگاه گردند.

مواد و روش‌ها

الف) خصوصیات منطقه

مراتع استپی منطقه کلهرود در طول جغرافیایی بین ۵۱ درجه و ۲۹ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۴۴ دقیقه شرقی و عرض جغرافیایی بین ۳۳ درجه و ۲۴ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۹ دقیقه شمالی در اطراف شهرستان مورچه‌خورت در استان اصفهان قرار گرفته است. متوسط بارندگی ۱۵۲ میلی‌متر و طبق اقلیم نمای دومارتن، اقلیم منطقه خشک می باشد. بافت خاک، متوسط، تا حدودی قلیایی و دارای نفوذپذیری متوسط می باشد. گونه‌های غالب پوشش گیاهی منطقه درمنه دشتی (*Artemisia sieberi*) و شپشو (*Anabasis aphylla*) می باشند.

ب) نمونه‌گیری پوشش گیاهی و خاک

برای نمونه‌گیری سه منطقه با شدت چرای، سبک، متوسط و سنگین، تفکیک و مشخص شد. به طوری که منطقه با شدت چرای سبک در فاصله ۲ تا ۳ کیلومتری، منطقه با شدت چرای متوسط با فاصله ۱ تا ۲ کیلومتری و منطقه با شدت چرای سنگین با فاصله کمتر از ۱ کیلومتری از روستا و منابع آب‌شخور قرار داشتند. سپس در هر منطقه تعداد ۶ ترانسکت ۱۵۰ متری مستقر گردید

مداخله انسان در اکوسیستم‌های طبیعی در قرن اخیر باعث به وجود آمدن اختلال و تغییراتی در ساختار و کارکرد آنها شده است (۸). از آنجا که مراتع اکوسیستم‌هایی پویا هستند و در پی ایجاد آشفته‌گی‌های محیطی دچار تغییر و تحول می‌گردند، بهره‌برداری پایدار از آنها تنها زمانی امکان‌پذیر خواهد بود که این تغییرات شناخته شوند (۱۱). گیاه و دام در اکوسیستم‌های مرتعی، همواره در کنش متقابل با یکدیگر می‌باشند. چرای حیوانات اهلی و وحشی به عنوان یکی از عوامل مؤثر در تغییرات پوشش گیاهی شناخته شده است (۲۴). چرای بی‌رویه و غیریکنواخت یکی از مشکلاتی است که مرتع‌داران همواره با آن مواجه می‌باشند. فاصله از منابع آب، توپوگرافی، پوشش گیاهی متنوع، عدم تناسب دام با ترکیب پوشش گیاهی و آفات مواردی هستند که باعث بهره‌برداری غیریکنواخت از مراتع می‌شوند (۱۱). مطالعه تغییرات پوشش گیاهی به واسطه شدت‌های مختلف چرای دام به دلیل اینکه ایجاد تیمارهای شدت چرای در بلند مدت در مراتع وجود ندارد مشکل است و اکثر محققین از اثرات آب‌شخور استفاده می‌کنند و به عبارتی تغییرات ایجاد شده در اثر مکان را به جای تغییرات ایجاد شده طی زمان در نظر می‌گیرند (۱۲). آب‌شخورها، محل استراحت و اسکان دام در مراتع به‌عنوان کانون‌هایی بحرانی هستند که شدت چرا در اطراف آنها زیاد بوده و با دور شدن از آنها شدت چرا کاهش می‌یابد (۱۶). همچنین در صورت وجود مناطق دارای چرای سبک می‌توان آنها را به عنوان مرجع در نظر گرفت و با مناطق اطراف دارای شدت‌های مختلف چرای دام مقایسه کرد (۱۶).

بررسی مکرر تغییرات کمی و کیفی پوشش گیاهی و خاک در طول گرادیان چرای یا شدت‌های مختلف چرای دام ضروری است، چون در صورت مشاهده هر تغییر پس‌رونده در وضعیت پوشش گیاهی و خاک باید نسبت به اصلاح شیوه مدیریت مرتع مبادرت نمود (۲۱). مطالعات نشان می‌دهد که افزایش بهره‌برداری از مرتع، سبب کاهش درصد تاج پوشش، کاهش تولید، کاهش گیاهان خوشخوارک و افزایش گیاهان خاردار، مهاجم، سمی و بالشتکی می‌شود (۵، ۹، ۱۲، ۱۳ و ۲۰).

برازش شده و بهترین تناسب خطی در فضای رج‌بندی با بردارها انتخاب می‌شود. میزان معنی‌دار بودن این ارتباطات بوسیله آزمون‌های تصادفی‌ها میزان جایگشتی معادل ۱۰۰ با استفاده از روش مونت کارلولا محیط رج‌بندی بررسی شد. تحلیل خوشه‌ای نیز برای گروه‌بندی مکان‌های مطالعاتی انجام شد و برای بررسی تغییرات متغیرها در خوشه‌ها از تحلیل تشابه^۵ و برای نشان دادن میزان تاثیر پارامترهای مختلف در تفکیک خوشه‌ها از آزمون کروسکال ولیز استفاده شد.

نتایج

الف) مقایسه تاثیر شدت چرا بر پوشش گیاهی

در ۲۷۰ پلات اندازه‌گیری شده در سه منطقه با شدت‌های مختلف چرای تعداد ۸ گونه گیاهی چندساله ثبت شد. میزان درصد تاج پوشش گیاهی با افزایش شدت چرا کاهش یافت. در مناطق با چرای سبک و متوسط گونه *Artemisia sieberi* بیشترین درصد تاج پوشش را به خود اختصاص داده بود. گونه *Scariola orientalis* نیز فقط در منطقه با شدت چرای سبک یافت شد. همچنین در مناطق با فشار چرای سنگین گونه‌های *Anabasis aphylla* و *peganum harmala* فراوانی قابل‌ملاحظه‌ای داشتند (جدول ۱).

جدول ۱- میانگین درصد تاج پوشش گونه‌های مختلف در سه

نام علمی گونه	منطقه چرای		
	چرای سبک	چرای متوسط	چرای سنگین
<i>Artemisia sieberi</i> Besser	۲۳/۳	۱۰/۱۱	۳/۵۷
<i>Anabasis aphylla</i> L.	۱۳/۱۱	۷/۳	۴/۴۶
<i>Centaurea virgate</i> Besser	۳/۴۱	۱/۱۴	۰
<i>Ephedra intermedia</i> Schrenk	۲/۲۲	۱/۳۴	۰
<i>Scariola orientalis</i> Boiss.	۶/۱۱	۰	۰
<i>Noaea mucronata</i> Asch & Schweinf	۰/۳۳	۰/۶۷	۰/۴۸
<i>Peganum harmala</i> L.	۰	۰/۳۸	۱/۴۸

داده‌های فراوانی گونه‌های گیاهی از تعداد ۲۷ سایت اندازه‌گیری شده، مورد تجزیه و تحلیل‌های گوناگونی قرار گرفت تا چگونگی روند تغییرات پوشش گیاهی در رابطه با

(مجموعاً ۱۸ ترانسکت). برای اندازه‌گیری پوشش تاجی و تراکم گونه‌ها از روش پلات‌گذاری در طول ترانسکت‌های مستقر شده استفاده شد. در طول هر ترانسکت، ۱۵ پلات (۱/۵×۱ متر) مستقر شد. در هر پلات درصد تاج‌پوشش (به تفکیک گونه‌ها) و تراکم (به روش شمارش تعداد پایه) گونه‌های چندساله موجود ثبت شد. به‌منظور نمونه‌برداری از خاک، از بین ۲۷۰ پلات مستقر شده در منطقه، تعداد ۲۷ پلات به طور تصادفی انتخاب و نمونه خاک دقیقاً از وسط پلات‌ها و بخش سطحی خاکی برداشت شد. نمونه‌های خاک برداشت شده برای اندازه‌گیری خصوصیات فیزیکی و شیمیایی به آزمایشگاه خاک‌شناسی دانشکده منابع طبیعی دانشگاه صنعتی اصفهان منتقل شدند. در آزمایشگاه، نمونه‌ها، پس از خشک شدن، جهت تعیین درصد سنگریزه، با الک دو میلی متر، الک شد. برای تعیین بافت خاک، از روش هیدرومتری استفاده شد و درصد رس، سیلت و شن نمونه‌ها تعیین گردید (۴). اسیدیته خاک با استفاده از pH متر و هدایت الکتریکی به‌وسیله هدایت‌سنج الکتریکی، درصد آهک خاک به روش تیتراسیون با سود، درصد ماده آلی به روش واکلی و بلک، غلظت یون‌های سدیم در عصاره اشباع و پتاسیم قابل‌جذب به روش فلیم فوتومتری و رطوبت اشباع خاک به روش وزنی اندازه‌گیری شد (۴). به دلیل اینکه اقلیم منطقه در این مقیاس تغییری نداشت، عامل اقلیم مورد تجزیه و تحلیل قرار نگرفت.

ج) روش تحلیل آماری

برای بررسی و مقایسه تغییرات ادافیکی از روش تحلیل واریانس و برای مقایسه میانگین‌ها از آزمون توکی استفاده شد. همچنین برای انجام تحلیل‌های چندمتغیره از روش سنجش چندبعدی غیرمتریک^۱ استفاده شد. برای بررسی ارتباط بین گونه‌های گیاهی^۲ و متغیرهای محیطی^۳ بر روی محورهای رج‌بندی از روش PCC^۴ در نرم افزار PATN استفاده شد و طبقه‌بندی سایت‌ها انجام گرفت. PCC بر روی متغیرها رگرسیون خطی چندگانه انجام می‌دهد و هریک از متغیرهای بیرونی به‌طور مجزا

⁵- Randomization tests

⁶- Permutation

⁷- Monte-Carlo

⁸- Analysis of Similarity

¹- Non-metric multidimensional scaling

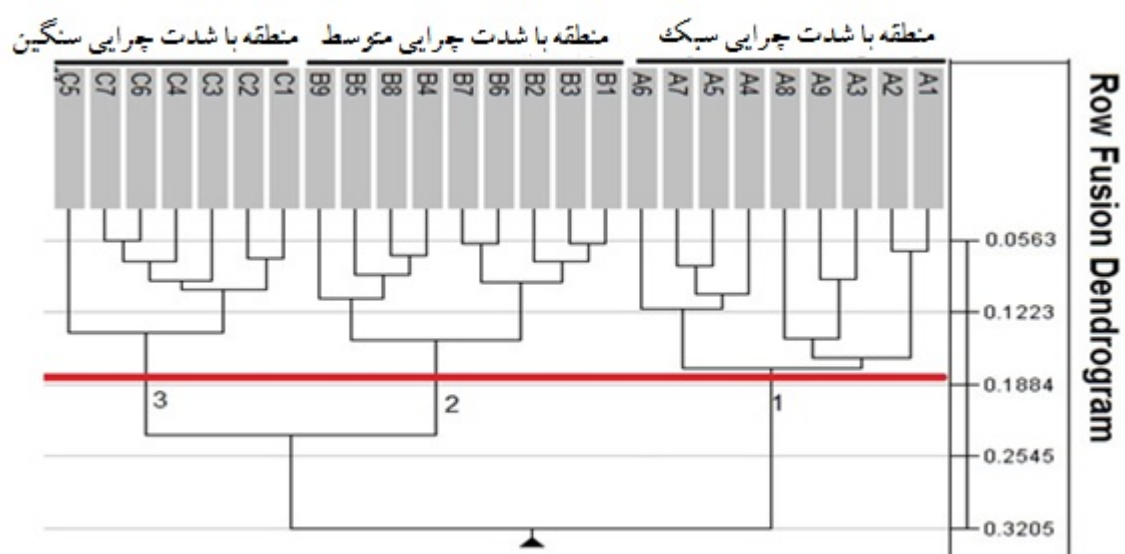
²- Intrinsic variables

³- Extrinsic variables

⁴- Principal axis correlation

گیاهی نشان داد که پلات‌های نمونه‌برداری در سطح عدم تشابه ۰/۱۸ به‌خوبی در سه گروه مشخص تفکیک می‌شوند. بر اساس نتایج دندوگرام سایت‌های مطالعاتی با شدت‌های چرای متفاوت بنحو بسیار مطلوبی از یکدیگر تفکیک شده‌اند (شکل ۱). گروه اول شامل پلات‌های مستقر در منطقه چرای سبک، گروه دوم شامل پلات‌های منطقه چرای متوسط و گروه سوم شامل پلات‌های منطقه چرای سنگین است (شکل ۱).

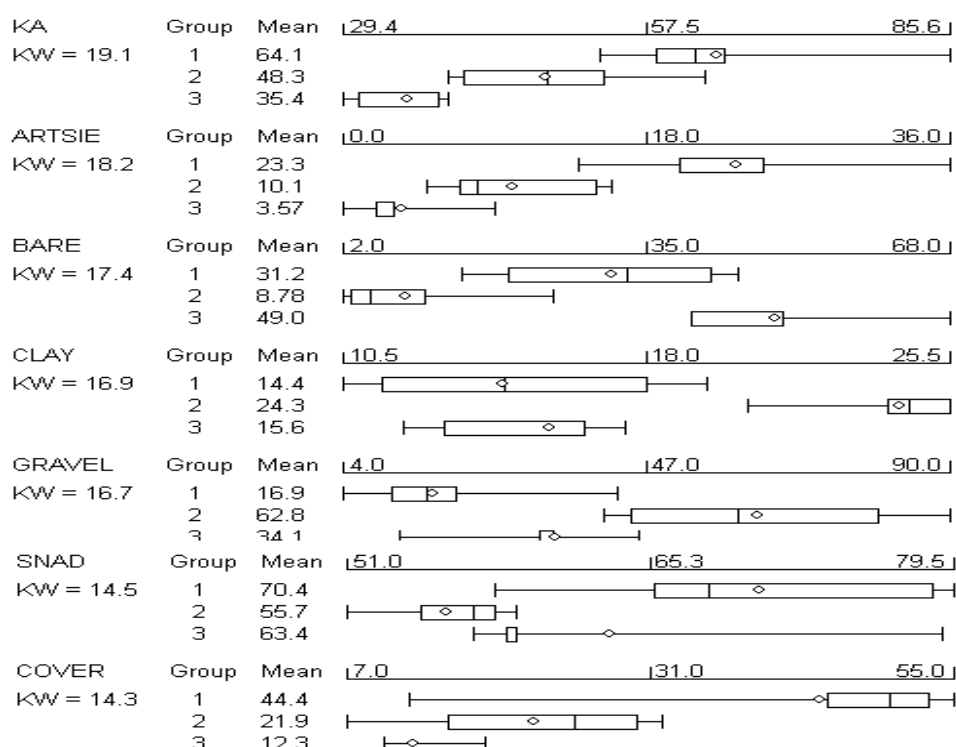
نحوه مدیریت در این سایت‌ها مورد بررسی قرار گیرد. یکی از این آنالیزها، آنالیز خوشه‌بندی بود که بر روی سایت‌ها در نرم افزار PATN انجام شد. اندازه‌گیری پیوستگی از روش بری-کورتیس، تکنیک Flexible UPGMA، روش طبقه‌بندی اتصال سلسله مراتبی تجمعی استفاده شد. بر اساس نتایج دندوگرام، مکان‌ها با سابقه مدیریتی متفاوت به نحو بسیار مطلوبی در خوشه‌های جداگانه قرار گرفتند. دندوگرام حاصل از آمار کمی عوامل محیطی و پوشش

شکل ۱- تحلیل خوشه‌ای پلات‌های نمونه‌برداری در ۲۵ پلات که هم دارای نمونه خاک و هم دارای داده‌های پوشش گیاهی بودند. اندازه‌گیری پیوستگی از روش بری-کورتیس، تکنیک Flexible UPGMA، روش طبقه‌بندی اتصال سلسله مراتبی تجمعی استفاده شد. بر اساس نتایج دندوگرام، مکان‌ها با سابقه مدیریتی در سه خوشه متفاوت قرار گرفته‌اند.

بافت خاک و درصد تاج پوشش کل گونه‌ها می‌باشد. نمودار Box - Wisker نشان می‌دهد که فراوانی گونه درمنه دشتی در این منطقه با شدت چرای سنگین (۳/۵۷ درصد) از مناطق با شدت چرای متوسط (۱۰/۱) و سبک (۲۳/۳) کمتر است (شکل ۱ و جدول ۱).

نمودار Box-Whisker تغییرات گونه‌های گیاهی در خوشه‌های دندوگرام را نشان می‌دهد (شکل ۲). مقادیر کروسکال والیس متغیرها بیانگر سهم متغیرها در تفکیک گروه‌ها است. در شکل ۲ عوامل مهم تاثیرگذار در تفکیک خوشه‌ها در دندوگرام شامل میزان پتاسیم خاک، درصد تاج پوشش گونه درمنه دشتی، میزان خاک لخت، اجزای

شکل ۲- نمودار Box-Whisker (ارزیابی با آنالیز ANOSIM و آنالیز کروسکال والیز انجام شد). بالاترین مقادیر کروسکال ولیز برای متغیرهای پتاسیم سطحی خاک (KA)، درصد تاج پوشش درمنه دشتی (ARTSIE)، خاک لخت (BARE)، رس (CLAY)، سنگ و سنگریزه (GRAVEL)، شن (SAND) و میزان درصد تاج پوشش کل گونه ها (COVER) مشاهده گردید و این عوامل در تفکیک گروه ها در دندوگرام بیشترین تاثیر را داشته‌اند.

ب) نتیجه تحلیل واریانس اثر شدت چرا بر ویژگی‌های خاک

نتایج تحلیل واریانس خصوصیات فیزیکی و شیمیایی خاک در شدت‌های چرای مختلف نشان داد که فشار چرای بر اکثر ویژگی‌های ادافیکی تاثیر معنی‌داری داشته است (جدول ۲). نتایج نشان داد که در طول گرادپان چرای و با افزایش شدت چرا میزان ماده آلی خاک کاهش یافته است، به این ترتیب که میزان ماده آلی خاک در منطقه چرای متوسط به طور معنی‌داری بیشتر از منطقه چرای سنگین بود ($\alpha = 5\%$). البته میزان ماده آلی خاک در دو منطقه چرای سبک و متوسط با هم اختلاف معنی‌داری نداشتند ($\alpha = 5\%$). مقایسه میانگین آهک خاک نشان داد که برخلاف میزان ماده آلی با افزایش شدت چرا میزان آهک خاک افزایش یافته است بنحوی که بیشترین میزان آهک مربوط به منطقه چرای سنگین و کمترین میزان آن

مربوط به منطقه چرای سبک بود. اگرچه میزان رطوبت اشباع خاک در سایت چرای سبک بیشتر از سایر مناطق بود اما اختلاف معنی‌داری بین آنها دیده نشد. منطقه با چرای سنگین بیشترین pH را دارد و کمترین pH را مناطق با چرای سبک و متوسط به خود اختصاص داده‌اند، البته بین این سه منطقه اختلاف معنی‌داری وجود نداشت (جدول ۲). میزان سدیم و پتاسیم خاک سطحی روندی معکوس در سایت‌های مطالعاتی داشت به نحوی که با افزایش فشار چرا به میزان سدیم افزوده شده و از میزان پتاسیم خاک کاسته شده بود. میزان سدیم در منطقه چرای سبک با سایر مناطق اختلاف معنی‌داری نشان داد اما میزان سدیم بین مناطق چرای متوسط و سنگین اختلاف معنی‌داری را نشان نداد ($\alpha = 5\%$). میزان پتاسیم در کلیه سایت‌ها با یکدیگر اختلاف معنی‌داری نداشتند ($\alpha = 5\%$).

جدول ۲ - نتایج تحلیل واریانس بر روی داده‌های خاک در مکان‌های مطالعاتی

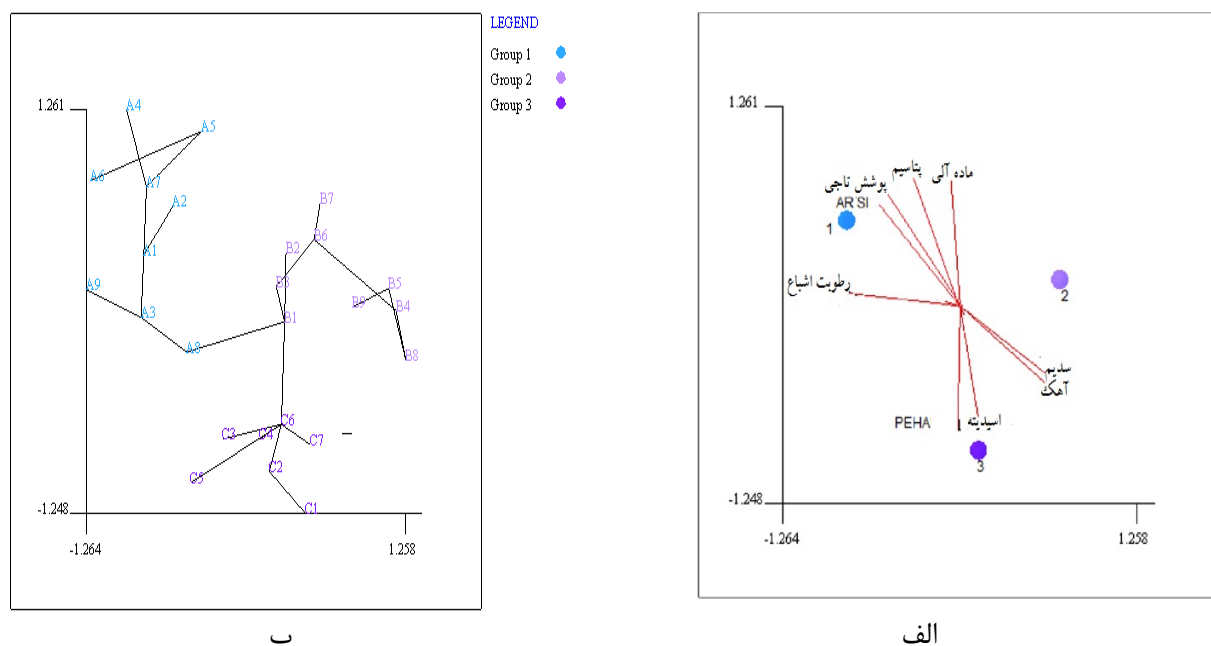
P value	چرای سنگین	چرای متوسط	چرای سبک	مکان	
				متغیر	مکان
۰/۰۰۰	b۰/۰±۲۶/۰۷	a۰/۰±۴/۰۹	a۰/۰±۴۷/۰۶	ماده آلی (%)	
۰/۰۵	a۰/۰±۳۱/۰۵	ab۰/۰±۲۸/۰۷	b۰/۰±۲۴/۰۴	آهک (%)	
۰/۰۸	ns۱۰/۱±۲۲/۵	ns۱۰/۱±۷۷/۷	ns۱۳/۲±۱۱/۲	رطوبت اشباع (%)	
۰/۰۰۲	a۱/۰±۵۸/۵۱	b۰/۰±۸۰/۲۰	b۰/۰±۸۳/۲۶	هدایت الکتریکی (ds/m)	
۰/۰۸	ns۷/۰±۹۳/۱۷	ns۷/۰±۷۹/۱۲	ns۷/۰±۷۸/۱۱	پی اچ (pH)	
۰/۰۰۰	c۳۶/۴±۹۴/۲	b۴۸/۷±۳۱/۸	a۶۴/۹±۰۷/۳	پتاسیم (mg/kg)	
۰/۰۲	a۱۰۹/۱۳±۹۹/۴	a۱۰/۱۰±۹۳/۷	b۸۶/۱۱±۹۲/۵	سدیم (meq/l)	

حروف مشابه در هر کدام از ردیف‌ها نشانه عدم تفاوت معنی‌دار در سطح ۵ درصد می‌باشد

سایت‌های با فشار چرای سنگین در اطراف روستا درصد گونه اسفند بیشتر گردیده است (شکل ۳ الف). با توجه به نتایج بدست آمده در سایت‌های با فشار چرای سبک علاوه بر درصد پوشش تاجی بیشتر و درصد درمنه دشتی بالاتر، این سایت‌ها از لحاظ شرایط اداکیکی نیز دارای مقادیر رطوبت اشباع، ماده آلی و پتاسیم سطحی بیشتر نسبت به سایت‌های با چرای متوسط و سنگین می‌باشد. در عوض در سایت‌های با فشار چرای سنگین میزان pH، سدیم و آهک نسبت به سایت‌های با شرایط چرای سبک بیشتر است (شکل ۳ الف).

ج) نتایج تجزیه و تحلیل چند متغیره بر روی ویژگی‌های خاک و پوشش گیاهی

تکنیک رج‌بندی سنجش چندبعدی غیرمتریک بر روی داده‌های پوشش گیاهی به‌خوبی مکان‌های با ترکیب گیاهی و ویژگی‌های فیزیکی شیمیایی خاک متفاوت را از یکدیگر تفکیک نمود (شکل الف). نحوه ارتباط و شبکه‌بندی بین مکان‌ها نشان می‌دهد که سایت‌های با سابقه چرای متفاوت بخوبی از یکدیگر تفکیک شده‌اند (شکل ۳ ب). نتایج نشان داد که در سایت‌های با فشار چرای سبک (گروه سایت‌های ۱)، درصد تاج پوشش گونه درمنه دشتی بیشترین میزان می‌باشد حال آنکه در سایت‌های با فشار چرای متوسط (گروه ۲) و سایت‌های با فشار چرای سنگین (گروه ۳) میزان درصد تاج پوشش گونه درمنه دشتی کاهش نشان می‌دهد و در عوض در

شکل ۳- الف - نتایج Principal axis correlation نشان داد که تعداد ۲ گونه گیاهی و ۵ پارامتر ادافیکی که به طور معنی داری با فضای رج بندی دو بعدی Multi Dimensional Scaling همبستگی داشته ($P < 0/5$) و در سه گروه به شکل مرکزی نشان داده شده‌اند. شکل ب - تحلیل شبکه بندی را نشان می‌دهد (اندازه گیری پیوستگی با روش Bray & Curtis، تکنیک Flexible UPGMA، روش رج بندی SSH، در شکل شماره های ۱، ۲ و ۳ نشان دهنده مکان‌ها، بردارها معرف متغیرهای گیاهی و محیطی می‌باشند. علایم قرار داده شده برای گونه های گیاهی شامل *Artemisia sieberi* = Arsi, *Peganum harmala* = Pe ha است.

بحث و نتیجه گیری

جایگزینی توسط گونه‌های دیگر نظیر اسفند و برخی گونه‌های یکساله می‌گردد (۲۵). گونه *Peganum harmala* به عنوان گونه‌ای سمی، مهاجم و کلاس III بوده که بدلیل تغییر شرایط ادافیکی خاک در نتیجه فشار چرای و اینکه این گونه در حالت تر مورد تعلیف دام قرار نمی‌گیرد باعث حذف گونه‌های خوشخوارک و مرتعی می‌گردد (۶). نتایج حاصل از این تحقیق نشان داد که شدت‌های مختلف چرائی به‌طور مشخص بر برخی شاخص‌های شیمیایی و فیزیکی نظیر مواد آلی، درصد اشباع خاک، پتاسیم و سدیم خاک اثرگذار بوده و تاثیر مشخصی بر برخی ویژگی‌های دیگر نظیر بافت خاک ندارند. ویژگی‌هایی نظیر بافت خاک بیشتر متاثر از سنگ مادری می‌باشند حال آنکه میزان مواد آلی خاک در نتیجه فشار چرا و تغییر میزان بیوماس گیاهی تغییر می‌کند (۱ و ۳). چرا با برداشتن تاج پوشش گیاهی باعث افزایش درجه حرارت سطحی خاک و کاهش رطوبت

پوشش گیاهی منطقه مطالعاتی در نتیجه تعامل شرایط اکولوژیکی و مدیریتی شکل گرفته و تغییرات ناشی از نحوه مدیریت بلندمدت در مراتع منطقه مشخص است. تحلیل‌های مختلف آماری و تجزیه و تحلیل‌های چند متغیره و تکنیک‌های طبقه بندی نظیر خوشه بندی همگی نتایج یکدیگر را تایید کردند. نتایج نشان داد که چرای دام تاثیر مهم و معنی داری بر میزان و ترکیب پوشش گیاهی منطقه گذاشته است بطوریکه فراوانی و درصد تاج پوشش کل گونه‌ها و بخصوص گونه‌های به نسبت خوشخوارک نظیر درمنه دشتی با افزایش شدت چرائی کاهش یافته است. محققان دیگر مانند فحیمی ابرقویی و همکاران (۱۳۸۸) و حشمتی (۲۰۰۲) این نتیجه را تایید می‌کنند (۵ و ۱۰). گونه درمنه دشتی به نسبت تحمل مناسبی در برابر فشار چرائی داشته بنحوی که فشار چرائی سبک سبب تحریک رشد جوانه‌های این گونه می‌گردد اما اگر این فشار بطور بلند مدت اتفاق بیافتد باعث حذف تدریجی این گونه و

می‌تواند باعث تغییر مداوم شرایط ادافیکی شده که در این صورت تغییرات به صورت غیرقابل برگشت تبدیل می‌شود. به‌طور کلی، تفاوت بین درصد تاج پوشش گونه‌های موجود در پوشش گیاهی و همچنین خصوصیات فیزیکی و شیمیایی خاک در شدت‌های مختلف چرای دام نشان داد که فشار چرای دام مهمترین عامل این تفاوت‌ها است که باعث می‌گردد که ترکیب گونه‌ای به سمت گونه‌های غیرخوشخوراک، مهاجم و سمی تغییر یافته و کربن آلی خاک را کاهش دهد. بنابراین برای حفظ ترکیب گونه‌های مناسب در مرتع و حفظ حاصلخیزی خاک، چرای متعادل باید مورد توجه قرار گیرد. چرای دام به مرور زمان بر روی پارامترهای خاکشناسی تاثیر گذاشته به‌طوری که در مناطق تحت چرای سنگین، میزان سدیم، آهک، اسیدیت و شوری خاک بیشتر شده و در مناطق تحت چرای سبک، میزان ماده آلی، رطوبت اشباع و پتاسیم قابل جذب خاک افزایش پیدا کرده است و این عوامل تحت تاثیر مدیریت چرای سنگین یافته اند. منطقه با فشار چرای متوسط در یک حالت انتقالی قرار گرفته و در حال حاضر ترکیب گیاهی آن به طور مشخصی تحت تاثیر فشار چرای قرار دارد اما شرایط ادافیکی آن به نوبه تغییر چندانی نداشته است و بایستی با انجام عملیات مدیریتی و اصلاحی شرایط گیاهی و ادافیکی را اصلاح نمود. این نتیجه گواه این مورد است که در هنگام تغییرات ابتدا شرایط پوشش گیاهی تغییر یافته و با یک تاخیر زمانی تغییرات در شرایط ادافیکی به وقوع می‌پیوندند. نتایج این مطالعه و مطالعات آتی می‌تواند در یافتن حد آستانه‌های تغییرات در شرایط پوشش گیاهی و خاک اکوسیستم های مراتع استپی استفاده گردد.

سطحی می‌گردد (۲۱). میزان هدایت الکتریکی منطقه چرای سنگین نسبت به منطقه چرای سبک و متوسط افزایش یافته است که این می‌تواند به دلیل بهره‌برداری غلط و استفاده بیش از حد از اراضی مرتعی، از بین رفتن پوشش گیاهی منطقه باشد که این‌موارد سبب افزایش آهک خاک و املاحی نظیر سدیم و تمایل خاک به شوری می‌شود (۱، ۳، ۱۷ و ۱۸). براساس نتایج تحقیق افزایش شدت چرای باعث افزایش اسیدیت خاک شده است که برخی محققین دیگر نیز همین یافته را تایید کرده‌اند (۱، ۱۲ و ۲۱). دلیل افزایش آهک خاک در منطقه چرای سنگین را می‌توان فرسایش بیشتر خاک در این منطقه دانست. این نتایج با یافته‌های جعفری و همکاران (۱۳۸۸) همسو است (۱۱). میزان رطوبت اشباع سطحی در مناطق چرای سبک بیشتر از مناطق چرای متوسط و سنگین بود. دلیل این امر می‌تواند این باشد که در مناطق با وضعیت چرای سبک به دلیل اینکه میزان ماده آلی بیشتر است لذا خاک این مناطق بیشتر می‌تواند در خود آب ذخیره کنند این در حالی است که در مناطقی که چرای مفرط اتفاق افتاده است، به دلیل پایکوبی دام و کاهش نفوذپذیری و همچنین کاهش میزان مواد آلی ظرفیت نگهداشت آب نیز کاهش می‌یابد و این نتایج با مطالعه شبانکار و جلیلی (۱۳۹۱) همسو است (۱۹).

عدم تفاوت معنی دار بین بیشتر خصوصیات فیزیکی و شیمیایی خاک در سایت‌های با فشار چرای سبک و متوسط نشان می‌دهد که شرایط ادافیکی سایت‌های با فشار چرای متوسط خیلی تغییر نیافته است و در مقابل تغییرات مقاومت داشته است. بدیهی است فشار چرای بیشتر به همراه شرایط خشکسالی و تغییرات آب و هوایی

References

1. Bagheri, R., M. Mohseni-Saravi & M.R. Chaichi, 2009. Effects of grazing intensity on some soil chemical properties in a semi-arid region (Case study: Khabr National Park and near rangeland). Iranian Journal of Natural Resources, 3(3): 398-412. (In Persian).
2. Doran, J.W. & T.B. Parkin, 1994. Defining and assessing soil quality. In J.W. Doran, D.C. Coleman, D.F. Bezdicek, and B.A. Stewart (ed.) Defining Soil Quality for a Sustainable Environment. Soil Sci. Soc. Amer., Madison, Wisconsin.
3. Dormaar J.F., B.W. Adams & W.D. Willms, 1997. Impacts of rotational grazing on mixed prairie soils and vegetation. J. Range manage, 50:647-651.
4. Faryabi, N., M. Mesdaghi, G.A. Heshmati & N.A. MadadiZadeh, 2012. Comparison of plant composition under three levels of utilization in rangelands of Khabr national park and neighboring areas, Iranian journal of Range and Desert Research, 19(3): 421-431. (In Persian)
5. Fakhimi Abarghoui, A., P. Gholami & A. Javadi, 2008 The effect of water point distances on species diversity and species composition in dry Rangelands of Nodushan, Yazd Province. Journal of Rangeland, 21(1): 109-118. (In Persian).

6. Gholami, P., G.Ghorbani & M. Shokri, 2014. Changes in diversity, richness and functional groups of vegetation under different grazing intensities (Case Study: Mahoor, Mamasani Rangelands, Fars province). *Iranian journal of Range and Desert Research*, 18(4): 662-675.
7. Guodong, H., H. Xiyang., Z. Mengli., W. Mingjun., H.E. Ben., W. Walter & W. Mingjiu, 2008. Effect of grazing intensity on carbon and nitrogen in soil and vegetation in a meadow steppe in Inner Mongolia Agriculture, Ecosystems and Environment, 125: 21-32.
8. Harris, J.A., & R.V. Diggelen, 2006. Ecological restoration as a project for global society. In: Andel.J.V. & Arowson, j. (eds) *Restoration Ecology*. Black well publishing company, 3-28.
9. Heidarian Aghakhani, M., A. Naghipour Borj & H. Tavakoli, 2010 The Effects of grazing intensity on vegetation and soil in Sisab rangelands, Bojnord, Iran. *Iranian Journal of Range and Desert Research*, 17(2): 243-255. (In Persian).
10. Heshmati, G.A., 2002. The piospherrevisited: plant species patterns close to waterpoints in small,fenced paddockin chenopod shrublands of SouthAustralia. *Journal of Arid Environmnt*. 51:547-560.
11. Holechek, J. L., R.D. Poyer & H.H. Carlton, 1989. *Range Management, Principlesand practices* (second edition) Prentice Hall upper Saddle River, New Jersey, 526 pp.
12. Hossienzadeh, G., H. Jalilvand & R. Tamartash, 2008. vegetation Cover Change and soil chemical properties in pasture with different grazing intensities. *Iranian Journal of Range and Desert Reseach*, 14(4):500-512. (In Persian).
13. Hoshino, A., Y. Yoshihara., T. Sasaki., T. Okayasu., U. Jamsran., T. Okuro & K. Takeuchi, 2009. Comparison of vegetation changes along grazing gradients with different numbers of livestock. *Journal of Arid Environment*, 73: 687-690.
14. Imani, J., A. Tavili, I. Bandak & B. Gholinejad, 2010. Assessment of vegetation changes in rangelands under different grazing intensities, Case study: Charandow of Kurdistan province. *Iranian Journal of Range and Desert Research*, 17(3): 393-401. (In Persian).
15. Jafari, M., M. ZareChahouki, H. Azarnivand, N. Baghestani Meibodi & Gh. Amiri, 2002. Relationships between Poshtkouh rangeland vegetative of Yazd province and soil physical and chemical charateristics usingmultivariate analysis methods. *Iranian Journal of Natural Resources*, 55(3): 419-433. (In Persian).
16. Mengistu, T., D. Teketay., H. Hulten & Y. Yemshaw, 2005. The role of enclosures in the recovery of woody vegetation in degraded dryland hillsides of central and northern Ethiopia. *Journal of Arid Environment*, 60: 259-281.
17. Mirzaali, E., M. Mesdaghi & R. Erfanzadeh, 2010. The studay of effect of exclosure on vegetation and soil surface in saline range of Gomishan, Golestan province. *J. Agre. Sci. Natur. Resour.*, 13(2): 12-22.
18. Mut, H. & I. Ayan., 2011. Effect of different improvement methods on some soil properties in a seconadry succession rangeland. *J. Biol. Environ. Sci*, 5(13):11-16.
19. Najafi Tireh Shabankareh, K., & A. Jalili., 2012. Effects of *Prosopis juliflora* (SW). DC on some physical and chemical soil properties. *Iranian Journal of Range and Desert Reseach*, 19(3). 406-420.
20. Ruthven, D.C., 2007. Grazing effect on forb diversity and abundance in a honey mesquite Parkland. *Journal of Arid Environmment*, 68: 668-677.
21. Shifang P., F. Hua & W. Changgui, 2008. Changes in soil properties and vegetation following exclosure and grazing in degraded Alxa desert steppe of Inner Mongolia, China. *Agriculture, Ecosystems and Environment*, 124: 33-39.
22. Steffens, M., A. Kölbl, K.U. Totsche & I. KögelKnabner, 2008. Grazing effects on soil chemical and physical properties in a semiarid steppe of Inner Mongolia (P.R.China). *Geoderma*, 143: 63-72.
23. Yayneshet, T., L.O. Eik & S.R. Moe, 2009. The effects of exclosures in restoring degraded semiarid vegetation in communal grazing lands in northern Ethiopia. *Journal of Arid Environments*, 73: 542-549.
24. Yeo, J.J., 2005. Effects of grazing exclusion on rangeland vegetation and soils, East Central Idaho. *Western North American Naturalist*, 65(1): 91-102.
25. Zhao, W.Y., J.L. Li & J.G. Qi, 2007. Change in Vegetation Diversity and Structure in Response to Heavy Grazing Pressure in the NorthenTianshanMountains,China, , *Journal of Arid Enviroments*, 68: 465-479.